

nového javu v histórii obrany štátu. Znamená to vytvorenie úplne nových podmienok v legislatíve, organizačnej štruktúre, výzbroji a vo výbere a príprave ľudí. Ak bude návrh programu profesionalizácie prijatý vo Federálnom zhromaždení ČSFR, budú sa musieť prehodnotiť všetky doteraz prijaté programy, vydané predpisy a nariadenia a upraviť ich v súlade s PROGRAMOM PROFESIONALIZÁCIE.

Spracovaný harmonogram základných opatrení profesionalizácie na roky 1991 až 1993 vytvára podmienky cieľavedomého a organizovaného začatia praktických krokov profesionalizácie.

Ing. Stanislav Hachran, CSc.
plukovník Dr. Pavel Káčer

HISTORICKÉ PŘEMĚNY SYSTÉMU ŘÍZENÍ ARMÁDY ČSFR

V různých literárních pramenech a normativních aktech řízení je pojem "armáda" nejčastěji definován jako část společnosti, která je ozbrojena, plní významnou úlohu obrany, ochrany a bezpečnosti státních nebo jiných systémových společenských útvarů a tím i vlastních zájmů armády, převážně jinými, než obvyklými mírovými prostředky.

Poslání armády se vykládá jako obrana dostupnými zbraněmi daného státního či systémového společenského útvaru vůči vnějším nepřátelským, jiným společenským systémům. Z historie je však známo, že armáda plnila a plní i v současnosti rovněž úkoly vnitrostátních nebo vnitrosystémových společenských zájmů, zejména za určitých krizových situací a živelných pohrom. Zjednodušené chápání společenského poslání armády však vedlo často vládnoucí mocenské struktury ke zneužívání úlohy armády jak vůči vnějším, tak vnitřním objektivním zájmům společnosti. Každá vyspělá společnost, společenský systém usiluje proto nejen o budování, ale i normativní vymezení poslání armády směrem k obraně jejích racionálních vnitřních i vnějších vztahů a zájmů.

Československá armáda (ČSA) se historicky utvářela spolu s první Československou republikou (ČSR) z rozporů, rozpadu a vojenské porážky koalice Rakousko-Uherské monarchie po první světové válce. Po krátkém, zhruba dvacetiletém, samostatném působení přestává však tato republika i ČSA jako celek, ze známých vnějších příčin anexe a vnitřního rozpadu, plnit své funkce a zaniká již před počátkem druhé světové války.

Ke konci této války vznikají však opět ČSR i ČSA jako součást osvobozených armád spojenců a podílí se dle možností na porážení hitlerovské okupační armády. Po krátkém samostatném utváření hitlerovské okupační armády. Po krátkém samostatném utváření je ČSA vojenskopoliticky začleněna do systému seskupení zemí Varšavské smlouvy. Její činnost je poté podřízena a určena zájmy i úlohou vyššího systému, a to jak vojensky, politicky, technickou i ekonomickou úrovní. Zhodnocení negativních či pozitivních stránek tohoto seskupení je úlohou historie.

V té době i jiné země a jejich armády se z mnoha politických a ekonomických příčin polarizují, dle společenských zájmů se stávají stejně jako ČSA satelitem vojenských seskupení Varšavské smlouvy nebo NATO. V těchto dvou převážně proti sobě stojících makropolitických a vojenských uskupeních, představujících poměrně rozporné společenské zájmy však dochází v posledních letech k poznání některých společenských celosvětových zájmů a řešení rozporů mírovým jednáním s cílem uchovat bytí a další rozvoj celé lidské společnosti na Zemi. Uskutečňuje se jak zprostředkované prostřednictvím politických a ekonomických kontaktů, tak bezprostředními kontakty vojenských seskupení na vojenských cvičeních a jednáních v Ženevě i ve Vídni vedených k vytváření systému vzájemné bezpečnosti. Ústřední myšlenkou se stává "svět bez válek", před nímž není jiná možnost než jednání o mírovém soužití národů i různých společenských formací. Protože mír je jedinou zárukou přežití, nemá-li lidstvo zahynout přímo použitím nahromaděných arzenálů zbraní, a poté i nepřímo na následky války ve zničeném životním prostředí, jehož obnova bude i tak v důsledku dosavadní činnosti společnosti dlouhodobým všestranně náročným úkolem všech států.

Je paradoxem těchto významných racionálních změn celosvětových strategických přístupů řešení světových problémů bytí společenství lidí na Zemi, že sice otevřely prostor demokratizaci života celé společnosti a v armádách zvláště, ale na druhé straně vzniklo nejméně konfliktních společenských a vojenských situací, které mají za následek značné společenské oběti a ztráty. V letech 1988-1989 vzniklo 36 válečných konfliktů, jejichž oběťmi z 80 % bylo civilní obyvatelstvo, v roce 1989 přišlo v důsledku těchto konfliktů 50 tisíc lidí o život. Tato střetnutí však změnila charakter, čtyři byla mezinárodní a 32 bylo vnitrostátními občanskými válkami. Nejrozsáhlejší byla válka proti Iráku vedená spojeneckými vojsky, která bude jistě předmětem různých rozborů a hodnocení i pro příští řešení krizové situace na Středním východě.

Z převratných společenských změn, ke kterým dochází při uskutečňování výsledků jednání mezi představiteli mírových myšlenek a seskupení, zejména SSSR a USA, je rok 1989 významným mezníkem vzniku přeměn v demokratické státnosti ČSFR a ČSA. S řešením naléhavých, prvotních ekonomických, politických, sociálních a dalších úkonů dosud odkládaných, se na pořad dne dostávají v novém státoprávním uspořádání rovnoprávných národů ČSFR zásadní změny hospodářského mechanismu a systému řízení. Tyto změny se odrážejí i v úsilí nového vymezení poslání výkonných, správních orgánů v řízení a organizaci ČSA, zvláště po vystoupení z Varšavské smlouvy (po jejím zrušení).

Nastolování stále nových, bytí aktuálních a neřešených závažných problémů, jako v každé

převratné době, však přináší sebou i rozpory v zájmech skupin lidí, kdy mohou být potlačeny i spolehlivé argumenty zajištění širších objektivních společenských potřeb. Nepochopením bylo odmítnutí návrhu zákona o strategickém plánovitém řízení Federálním shromážděním, který měl mít zásadní význam v armádě. Jak říká Niels Bohr: **"Žádná vědecká pravda však nevíteří triumfálně, jen její odpůrci postupně vymírají."** Některé z racionálních poznatků a demokratických principů nových zásad řízení v ČSA jsou uskutečňovány, a to:

- z armády byla odstraněna bezprostřední působnost a řevnivost zájmů i programů jedné nebo různých politických stran v zájmu celé společnosti ČSFR,

- do čela správní, výkonné moci FMO byla poprvé v poválečné historii postavena civilní osobnost, která má za úkol co nejúčelněji propojovat zájmy společnosti a armády, je stanoveno zařazovat do správních orgánů ČSA i příslušný podíl kvalifikovaných civilních zaměstnanců,

- je vypracována nová vojenská doktrína ČSA, která by měla odrážet zásadní společenské změny i ve vojenské politice a poslání ČSA,

- je nastolována myšlenka propracování principů profesionalizace armády,

- vzniká otázka, k jakým vojenskopolitickým mezinárodním uskupením hledat zapojení ČSFR a ČSA k utváření i upevňování mírového bezpečnostního systému v Evropě a ve světě.

Pokud byla ČSA satelitním článkem Varšavské smlouvy, mnohé z jejích strategických a operativních funkcí byly dány tímto vyšším systémem, jeho makropolitickými a vojenskými zájmy. To snižovalo vlastní vnitřní odpovědnost a zainteresovanost celku i části ČSA na její objektivní funkční úloze.

Současný stav, kvantita a kvalita ČSA je součástí ČSFR, je tudíž předmětem i nástrojem řešení jejích problémů. To vyžaduje další vážné propracování její funkční působnosti.

V současném demokratickém procesu přestavby systému řízení naší společnosti se projevují a prosazují různé názory na úlohu armády i vše, co s ní souvisí.

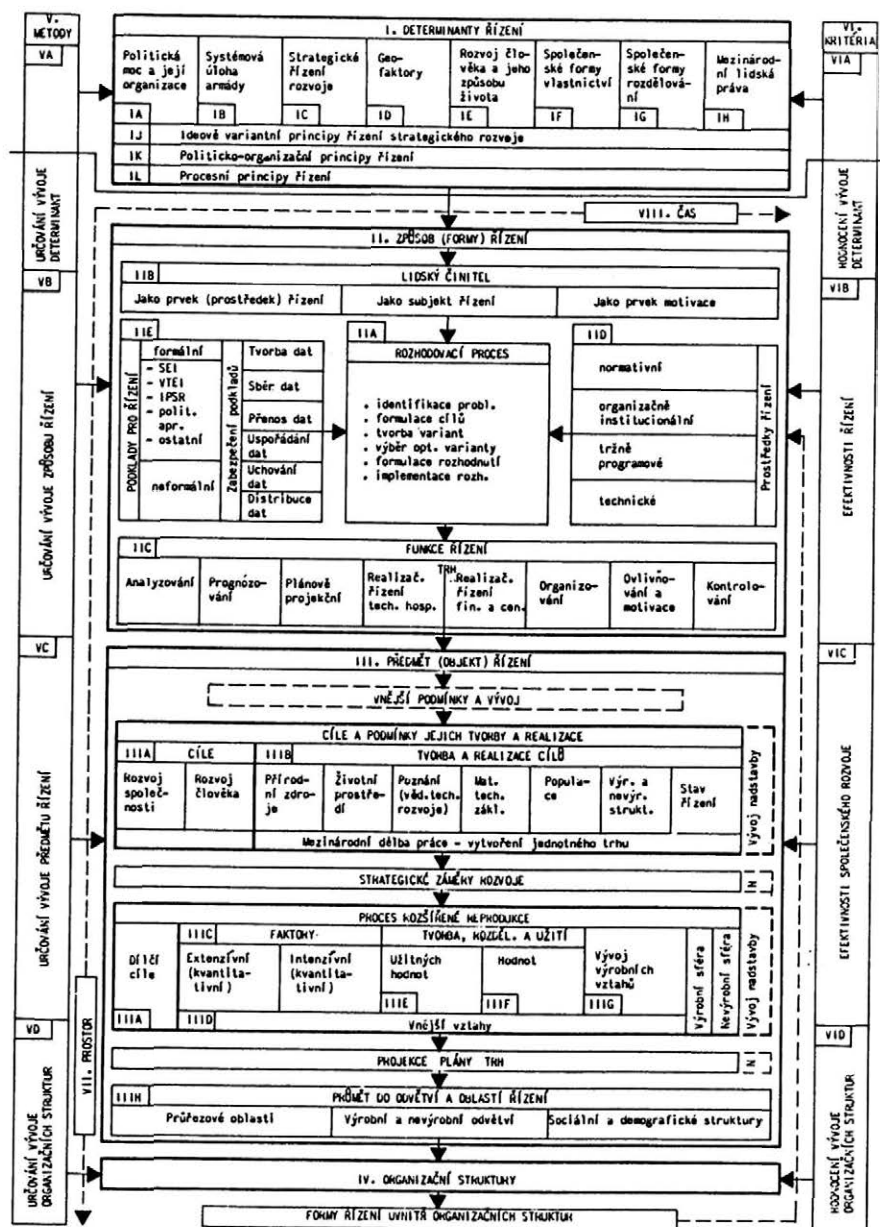
Všechny racionální predikce potřebných a možných, účelných, žádoucích, věcných systémových změn v ČSA, ať již budeme využívat teoretických poznatků starších nebo moderních válečných škol, ale i ze současné praxe, vycházejí z dosaženého stavu či stupně rozvoje materiální základny společnosti, její politické a právní nadstavby forem společenského vědomí, které dovršuje systém řízení a organizace celé společnosti i jejího vnitřního členění. Historické a současné poznatky teorie a praxe svědčí o tom, že všechny vztahy ve společnosti se uskutečňují prostřednictvím příslušného daného systému řízení. Všechny velké osobnosti v historii, pokud pojaly myšlenky změnit strategický systém řízení armád, musely vycházet z poznání daného stavu, než začaly prosazovat jeho strategické změny.

Jestliže nyní chceme systémově přistoupit k vymezení současné a strategické úlohy armády, je nutné vyjít ze soustavy determinant dosaženého stavu materiální základny a nadstavby jako základních podmínek změn systému řízení celé společnosti (viz tabulku).

Armáda za určitých krizových podmínek se stává buď převládajícím systémem řízení zájmů společnosti, nebo v míru omezeným systémem a předmětem i nástrojem řešení zájmů, vztahů ve společnosti. Poznání objektivních potřeb společnosti je prvním úkolem vymezení poslání a řízení armády.

Kvalitativní a kvantitativní změny v rozvoji společnosti nelze zjednodušeně převést do

OBECNÉ SCHÉMA ŘÍZENÍ SPOLEČNOSTI

složitého organizačního systému řízení v armádě. Některé zjednodušené představy v současnosti jdou až tak daleko, že staví úkol "politiku politikům a diplomatům, úkolem armády je bojovat" dle subjektivních zájmů skupin společnosti. I nejprostší voják si nyní již klade otázky, ne za koho, ale za jaké, či zájmy má bojovat. Právě přežitá praxe minulého politického systému příliš obecně stanovovala zájmy dělnické třídy nebo vlasti, jimiž se prosazovaly ambice subjektů politické moci. Avšak ani demokratizace společnosti války nevyklučuje, jak nasvědčuje jejich uvedený počet. V tom spočívají rovněž některé zjednodušené přístupy, či úskalí k vytvoření systému profesionalizace armády, kde se problém redukuje vulgárně jen na placení služby dle toho, komu bude sloužit.

Do vyhotovení předpovědí a studií strategického řízení v armádě vystupují další determinanty. Jsou to závažné geofaktory životního prostředí, zdrojů surovin a energie, zajištění zdrojů potravin, vlivů hustoty obyvatelstva, rozvoj výroby na základě převodu vývoje vědy, techniky, což se bezprostředně promítá do potřeby řešení možností v řízení strategického rozvoje armády.

Ústřední determinantou strategického řízení je dosažený a perspektivní rozvoj člověka i jeho způsobu života.

Zajištění funkčních vztahů řízení musí respektovat dané společenské formy vlastnictví a rozvoje jejich funkční úlohy. Zcela zásadní je podíl armády na formách rozdělování výstupů společenské práce prostřednictvím "přídelu" ze státního rozpočtu a jiných zdrojů pro zajištění potřeb armády.

Zvláštního významu nabývá akceptování dosažených lidských práv v mezinárodních vztazích a principech strategického i operačního řízení.

Při rozboru těchto podmínek, jako základu vyhotovení dalšího rozvoje společnosti a systému řízení armády, se však odrážejí i obtíže indeterminovatelnosti žádoucího rovnovážného rozvoje, vzniká tudíž potřeba hledat variantní řešení možností strategického rozvoje měnících se materiálních podmínek a myšlenek v oblasti vývoje nadstavby.

Je nutné respektovat nejen měnící se materiální, ekonomické a politické podmínky rozvoje společnosti, ale i:

- ▲ způsob, formy a funkce řízení,

- ▲ tvorbu cílů vnějších a vnitřních podmínek strategických záměrů rozvoje procesu rozšířené reprodukce, který se promítá do konkrétních odvětví, oborů materiální výroby i nevýrobních oblastí společnosti,

- ▲ žádoucí účelné změny v organizačních strukturách řízení.

Ke každé z těchto oblastí systému řízení je nutné volit vhodné metody určování jejich vývoje a také vhodná kritéria hodnocení jejich společenské účinnosti, při čemž je nezbytné respektovat, že to vše probíhá za určitých konkrétních podmínek v prostoru a čase.

V každé armádě jsou dva nejdůležitější činitelé systému řízení vztahů mezi nimi, a to:

- člověk s jeho kvalifikací,
- výsledky vědy ve formě zmaterializované techniky.

Lidský činitel je rozhodujícím prostředkem i subjektem řízení, ať je již motivován vymezením normativní, tržní, organizační nebo jiné pravomoci a odpovědnosti vůči společnosti i sobě. Prostředkem řízení jsou opět lidé odpovědní za tvorbu, přenos,

uspořádání a využití soustavy informací, aktů, či podkladů řízení. Účelnost a rozsah těchto informací vyžaduje vždy hodnocení.

Vlastní ústřední úlohou lidského činitele bude vždy rozhodovací proces na každém úseku v armádě i ve společnosti, bude nucen určit problém, cíl úkolu, formulovat rozhodnutí na základě výběru vhodné možnosti. Tím současně plní funkce řízení: rozbor, předpověď, organizační zabezpečení uskutečnění, motivace i kontrolu plnění úkolu. **Potvrzení správnosti těchto forem řízení musí být podřízeno kritériím účinnosti řízení.**

Dosažené výsledky vědy a techniky ve světě jsou obšírné, jejich nejnovější výstupy jsou prvořadým předmětem zájmů armád.

Věda, jak známo, je společenským procesem systematického poznávání přírody, společnosti a myšlení, které se neustále prohlubuje. Jako obecný pojem však pouze završuje jednotlivé konkrétní přírodní, technické nebo společenské vědy, jejichž diferenciaci se prohlubuje dle poznání nových forem pohybu hmoty. Jejich utřídění se uskutečňuje dle různých potřeb společnosti a armády, zejména dle očekávaných přínosů po zavedení výsledků vědy do praxe. Což nelze ovšem směřovat se zaváděním výsledků výzkumu do praxe, ve kterém může jít o značně široké oblasti předmětu výzkumu.

Zavádění výsledků vědy do praxe je abstrakcí, pokud není uskutečňována konkrétními prostředky techniky.

Technika je nejčastěji definována jako soubor kvantity a kvality materializovaných pracovních prostředků. V širším slova smyslu zahrnuje pracovní nástroje, prostředky jejich skladování (sudy, nádrže), materiální podmínky pracovního procesu (výrobní plochy, budovy, silnice, letiště), technologické postupy výroby, a také rozvoj lidské zručnosti a zkušenosti získané z procesu její výroby. Technika je tak zmaterializovaným výsledkem vědy, ale současně zpětně je určujícím materiálním prostředkem pro uplatnění výsledků vědy v technice - výrobě.

Ve vojenství (v armádě) se pod pojmem **vojenská technika** nejčastěji rozumí výsledek výroby, tedy stav, kvantita, kvalita a vnitřní členění technické výzbroje armády v družích ozbrojených sil. Jde zejména o kvalitu zbraní dle technických znaků, zaměřených charakteristik, jejich účinnosti a dalších parametrů, a to vše v poměru, či porovnání k nějakému "protistojícímu pólu", potenciálnímu (technicky lépe nebo hůře vybavenému) protivníkovi. Konkrétně jde u druhu zbraně o porovnání technických parametrů dvou relativně účelově nebo účinně stejných typů zbraní, jejich množství a kvalitě odpovídajících technických znaků. Technická úroveň výzbroje armády pak nabývá společenského významu při definování kvantifikace, co je **přiměřený stav obranyschopnosti státu**. K tomu směřovalo zdánlivě jasné předchozí vymezení pojmů.

K těmto technickým charakteristikám, či užitim hodnotám výzbroje je nutné přiřazovat jejich hodnotu, tím oceňovat kvantitu a kvalitu výzbroje armády.

Neméně významným faktorem spojeným s technickou úrovní výzbroje je v ní zpředmětněný nebo nezpředmětněný nahromaděný technický pokrok.

Zpředmětněný technický pokrok v úrovni zbraní je otázkou průzkumu, nakolik jsou v jejich konstrukci, mechanismu a očekávané účinnosti **"zakotveny"** nejvyšší dostupné, známé technické parametry kladené na zvyšování účinnosti daného druhu zbraně nebo výstroje, aby co neúčinněji plnila své funkce.

Nezpředmětněný technický pokrok představuje potenciální možnosti: např. patenty, vynálezy, "know-how" a jiné, které by při svém uskutečnění značně zvýšily technickou úroveň výzbroje (technický pokrok Japonska a USA na prvním místě na světě).

Na možnosti uskutečnění vědeckotechnické revoluce (VTR) ve výzbroji armády se podílí především materiálně technická úroveň výrobní základny, která je v ČSFR značně zastaralá, vyžaduje velké investice k obnově a modernizaci výrobních základních fondů.

Mezi konečný produkt potřebné kvality a kvantity vojenské techniky a stav produkční možnosti zastaralých výrobních základních fondů vstupuje ještě třetí spojující činitel, a tím je úroveň technologie procesu výroby. V něm se promítají do produkce vojenské techniky úspory kvality materiálu, forem energie a jejich substituce technicky a ekonomicky účinnějšími druhy včetně snížení záporných vlivů do životního prostředí.

Jestliže v politické ekonomii účelnost a hospodárnost syntetizuje pojem společenské účinnosti, potom k vyjádření účinnosti a hospodárnosti vojenské techniky a jejího spojení s lidským činitelem v procesu řízení nejlépe odpovídá pojem **synergický účinek** (efekt) definovaný v kybernetice. A opačně. Na základě analytického přístupu lze dospět k poznání a závěrům, zda i v armádě je uskutečňován technický pokrok:

- fondově náročný,
- fondově neutrální.

Jde o to, jaký makroekonomický nebo analytickoekonomický význam v řízení při uplatnění tržních vztahů a ředitelských (manažerských) systémů řízení mají nyní tyto vztahy. Zda je lze účelně využít pro hodnocení účinnosti systému řízení nebo hodnocení intenzivního, či extenzivního technického rozvoje v armádě. Kritérium ziskovosti je nesmyslné pro hodnocení podsystému armády. Racionálnější základ k hodnocení poskytuje vztah k národnímu důchodu, respektive k té části státního rozpočtu, která je armádě přidělena.

Je rovněž známo, že vědeckotechnický rozvoj historicky, ba ani perspektivně v čase, prostoru nebude uskutečněn rovnoměrně v odvětvích a oborech výroby. Tím se mění ekonomické podmínky zajištění rovnovážného rozvoje účinné výroby a potřeb národního hospodářství i armády vojenskou technikou. Domníváme se, že při zvyšování účinnosti vojenské techniky ČSFR (ČSA) neměla a nebude mít nikdy takovou úroveň, rozsáhlé ekonomické zdroje, či možnosti tak jako velké státy si zajistit vývoj a výrobu vojenské techniky, která by neustále dosahovala špičkové světové úrovně. Proto některou vojenskou techniku bude nutné dovážet, naopak některé druhy specializované výroby vojenské techniky by bylo možné vyrábět a vyvážet. Proto má pro ČSFR značný význam vytvoření i vstup do jednotného evropského a světového trhu, a to i pro jiné výrobky. Potřeba vojenské techniky tak ovlivňuje zpětně rozvoj příslušných pokrokových oborů materiální výroby.

Určit, které druhy vojenské techniky, v jakém objemu budou převládat ve strategických záměrech armády, které dovážet, vyvážet, pro stanovení dostatečné obranyschopnosti ČSFR, to je ovšem náročný úkol vypracování komplexní předpovědi politického, ekonomického, technického, sociálního a v souhrnu strategického řízení rozvoje, zajištění přiměřených potřeb armády.

Armáda jako organizační, systémový útvar ve všech státech či společensky vyšších systémech se podílí a je současně ve své působnosti **orgánem výkonné moci**. Předkládá rovněž parlamentní návrhy zákonů, doktrín a jiných aktů řízení, jimiž se po jejich schválení a vypracování řídí.

Jak vyplývá z předchozí historické činnosti ČSA, její výkonná moc byla značně zúžena v zaměření předně na operační činnost armády, tomu sloužily převážně i příslušné pomocné orgány ČSA. Vnější a vnitřní politickovojenské faktory a jejich změny si vyžádaly i při zachování potřebné operační činnosti zaměřit a vymezit část poslání armády také na